כוח עומקה של השמחה

ב־14 באוקטובר 1663 סר בעל היומנים האנגלי המפורסם סמואל פֶּפִּיס לבקר בבית הכנסת הספרדי והפורטוגלי בסיטי של לונדון. יהודי אנגליה גורשו בשנת 1290, אך ב־1656, ביוזמתו של רבי מנשה בן ישראל מאמסטרדם, הודיע שליט אנגליה אוליבר קרומוול שאין חסמים משפטיים להתיישבות יהודים במדינה ולקיום פולחן יהודי גלוי בתחומיה.

בית הכנסת הראשון שהוקם באנגליה, זה שפפיס ביקר בו, הוקם בביתו הפרטי של בן הקהילה, הסוחר היהודי־פורטוגלי אנטוניו פרננדס קַרְוָוזָ'אל. ביקורו המדובר של פפיס במקום היה השני: עוד קודם לכן נכח באזכרה שנערכה שם לקרווז'אל, שנפטר ב־1659. האזכרה ההיא הייתה מאופקת וחמורת סבר; והנה בביקורו השני ראה דבר אחר לגמרי, חיזיון צוהל שהותיר אותו משתומם. כך כתב ביומנו:

> אחרי ארוחת הערב יצאנו אשתי ואני, בהדרכתו של מר רולינסון, אל בית הכנסת היהודי. והנה הגברים והנערים יושבים בו מעוטפים ביריעות מצויצות, והנשים נסתרות מעבר לשבכה. וכמה דברים מונחים במקום מוגבה – סבורני כי אלה חוקיהם של היהודים – בתוך תיבה שכל הבאים קדים בפניה.

לעילוי נשמת: פינחס בן יעקב אשר אייז, עזריאל בן אריה לייב שרטר

ובהתעטפם ביריעות הם אומרים דבר־מה, שהשומעים אותו קוראים "אמן", ונושקים לציצת היריעה. התפילה כולה מתנהלת בשירה, ובעברית. והנה מוצָאים החוקים מן התיבה והם נישאים בידי כמה אנשים, ארבע או חמש חבילות בסך הכול, והמשא עובר מיד ליד. אם זה מפני כובד המשא או משום שהכול משתוקקים לשאתו, לא אדע. וכך הם נושאים אותו סביב האולם, לקול שירת תפילות... אלי הטוב! לנוכח החיזיון הזה של האנדרלמוסיה, הצחוק, השעשוע נטול הריכוז, ציבור המתפללים המבולבלים הדומים לפראים יותר ממה שהם דומים לאנשים היודעים את אלוהי האמת – לנוכח חיזיון זה יכחיש הרואה כי ראהו אי פעם; ואכן, מימיי לא ראיתי כדבר הזה, וקשה לי להאמין שיש בכל העולם עוד דת אשר טקסיה משונים כל כך.

פפיס האומלל. איש לא סיפר לו שהיום שבחר לבקר בו בבית הכנסת היה שמחת תורה, ומימיו הוא לא ראה בבית תפילה שמחה משתלהבת כשמחתנו בחג הזה, שאנו רוקדים בו עם ספרי התורה כאילו העולם הוא חתונה והספר הוא כלתנו, רוקדים בשכחה־עצמית כמו זו של דוד המלך בהעלותו את ארון ה' לירושלים.

כשאומרים לאדם "יהדות", ספק אם שִׂמחה היא הדבר הראשון העולה בדעתו. דומה כי טבעי יותר לחשוב על חומרתם של ההלכה ושל המוסר היהודי, או על דפיה רוויי הדמעות של ההיסטוריה היהודית. לנו היהודים יש תואר שני באומללות, דוקטורט ברגשי אשמה ומדליית זהב בקינה ובנהי. אוהבים לסכם את חגי ישראל במילים "ניסו להרוג אותנו, שרדנו, יאללה אוכל". ובכל זאת, האמת המזדהרת מתוך רבים ממזמורי תהלים היא

שמחה טהורה וקורנת; והשמחה היא אחת ממילות המפתח בספר דברים. השורש שמ"ח מופיע רק פעם אחת בכל אחד מארבעת החומשים הראשונים בתורה – ותריסר פעמים בספר דברים, שבע מתוכן בפרשת ראה.

בהזכירו שוב ושוב את השמחה אומר לנו משה רבנו כי שמחה היא הרגש הראוי לבני ישראל בארץ ישראל – הארץ שנתן להם ה'; הארץ שהיא יעדו של מסע החיים היהודיים, בימי אברהם ושרה כבימינו אנו. היקום העצום, על אינספור הגלקסיות והכוכבים אשר בו, הוא יצירת האמנות של אלוהים – אבל בתוכו נמצא כוכב לכת קטן ושמו ארץ, ועל פניו שוכנת ארץ קטנה ושמה ארץ ישראל, ובה עיר קדושה ושמה ירושלים, והארץ הזו והעיר הזו הן המקום שאליו אלוהים קרוב במיוחד, המקום ששכינת האל שורה באווירו, המקום ששמיו הם תכלת רקיעי יה ואבניו הן כיסא מלכותו המוזהב. שם, אומר משה, במקום "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ־לֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ" (דברים יב, ה), תיחגג האהבה שבין עם קטן וזניח לכאורה לבין אלוהים שבחר בו לסגולתו והעלהו לגדולה.

שם, אומר משה, הוא המקום שכל סיפורו ההיסטורי הסבוך של עם ישראל יהיה בהיר ונהיר בו. עם שלם, "אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וַעַבְדֵיכֶם וְאֲמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם" (שם יב), ישיר שם ביחד, יעבוד את אלוהיו כאיש אחד ויחוג בהמוניו את חגיו, מתוך ידיעה כי לב ההיסטוריה שלו אינו מלכים וניצחונות, ומהותו החברתית איננה היררכיה וכוח, שכן המֶלך והַהֶלֶךְ, הכוהן ובן־ישראל הפשוט, כולם שווים ויקרים בעיני ה', כולם קולות במקהלת הקודש הגדולה שלו, כולם רוקדים במעגל שמרכזו הוא קרינתה של האלוהות. זה עניינה של

הברית: רימומו של האדם באמצעות "כוח עומקה של השמחה", כביטויו של המשורר ויליאם וורדסוורת.[1]

אריסטו אמר שהאושר (אֶודֵמוֹניה ביוונית) הוא תכליתו העליונה של הקיום האנושי. אנחנו חושקים בדברים רבים, אבל רובם הם אמצעים להשגת דברים אחרים. רק דבר אחד נחשק תמיד כשהוא לעצמו, ולא ככלי למשהו אחר: האושר.[2] גם בעולמה של היהדות קיים הרגש הזה וקיים המושג הזה. "אשרי" היא המילה הראשונה בספר תהלים, והיא ממילות המפתח של תפילותינו. אך התנ"ך מדבר הרבה יותר על שמחה.

שמחה ואושר הם שני דברים שונים. אדם יכול להיות מאושר גם כשהוא לבדו, אבל השמחה בתורה לעולם איננה עניינו של היחיד; היא תמיד נחלקת עם הזולת. ראו מה נֶאמר על השמחה בהמשך ספר דברים. חתן בשנה הראשונה לנישואיו אינו יוצא לצבא: "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח" (כד, ה). המביא ביכורים למקדש מצֻווה, "וְשָׂמַחְתָּ בְכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱ־לֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ" (כו, יא). ובאחד הפסוקים המפליאים בתורה אומר משה כי אם יחולו על העם קללות, זה יקרה מסיבה מיוחדת במינה: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱ־לֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל" (כח, מז). הימנעות משמחה היא הסימן הראשון לניוון רוחני.

יש עוד הבדלים. האושר יכול להימשך כשנות חיינו, אך השמחה היא בת הרגע. האושר נוטה להיות רגש קר, ואילו השמחה גורמת לאדם לרקוד ולשיר. במצבי אי־ודאות קשה להרגיש אושר, אך עדיין אפשר להרגיש שמחה. מזמוריו של דוד

המלך בתהלים רוחשים סכנות ופחדים, דכדוך ולפעמים אפילו ייאוש – אבל בדרך כלל הם נגמרים בסולם מָז'ורי:

כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ – חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ;
בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי – וְלַבֹּקֶר רִנָּה....
הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי;
פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה
לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם.
ה' אֱ־לֹהַי, לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ (תהלים ל, ו–יג).

ביהדות, השמחה היא הרגש הדתי העילאי. אנחנו חיים בעולם מלא יופי. כל נשימה שאנו נושמים היא רוח אלוהים שבתוכנו. סביבנו רוחשת האהבה האלוהית המניעה את השמש ואת כל הכוכבים. אנחנו כאן, בעולם הזה, כי מישהו רצה שנהיה כאן. והנשמה המהללת שרה.

כן, גם זאת: החיים מלאים צער ואכזבות, בעיות וייסורים. אבל מתחת לכל אלה נמצא פלא היותנו כאן, בעולם היפהפה הזה, בין אנשים שכל אחד ואחת מהם נושא בתוכו את חותם פניו של ה'. הסופר רוברט לואי סטיבנסון כתב וצדק: "גלו היכן שוכנת השמחה, ותנו לה קול גדול מקול זמרה. כי המחמיץ את השמחה מחמיץ הכול".[3]

האמונה היהודית איננה יריבתו של המדע, כי היא אינה מתיימרת להסביר את העולם. היא תחושת פליאה הנטועה ברגשי הכרת הטוב. היהדות סומכת את שתי ידיה על החיים ומברכת אותם. ה' כמו אמר לנו: את כל זה יצרתי בשבילכם. זו מתנתי לכם. אני רוצה שתיהנו ממנה ושתעזרו גם לאחרים ליהנות ממנה. באשר תהיו, רפאו משהו מן הכאב שאנשים גורמים זה לזה, או

איזה מן המדווים שהטבע נותן בבשרכם. כי הכאב והעצבות והפחד והכעס והקנאה והטינה מְמַסכים את ראייתכם ומפרידים ביניכם לבין זולתכם ולבֵיני.

הפילוסוף סרן קירקגור כתב פעם: "כדי להתאבל נדרש אומץ מוסרי. כדי לשמוח נדרש אומץ דתי".[4] אני מאמין בכך בכל לבי. על כן אני מתרגש בראותי יהודים היודעים מהו ללכת בגיא צלמוות רואים את השמחה כמלכת הרגשות הדתיים. בכל בוקר אנו מתחילים את תפילתנו במזמור לתודה – על שאנחנו כאן, עם עולם לחיות בו, עם משפחה וחברים לאהוב ולהיאהב, יוצאים לעוד יום מלא באפשרויות שבו נוכל, באמצעות מעשי חסד, להיות צינור לשפיעת השכינה אל חייהם של אחרים. פצעים כאובים רבים בעולמנו, והשמחה עוזרת לרפא כמה מהם.

שאלות לשולחן השבת

- מה ההבדל בין אושר לשמחה?
- אל איזה מהם, לדעתכם, רוב האנשים חותרים?
- איך תוכלו להגיע לשמחה?

1 בשירו "שורות שחוברו לא הרחק ממנזר טינטרן". על פי תרגומו של ליאור שטרנברג לשיר זה בתוך **הוז, גיליון 13: אסופה משירת העולם #1**, סיוון תשע"ו, קיץ 2016, עמ' 44.

2 אריסטו, **אתיקה ניקומאכית**, 34–30 1097a.

3 Robert Louis Stevenson, "The Lantern-Bearers," in *The Lantern-Bearers and Other Essays*, New York: Cooper Square Press, 1999.

4 Søren Kierkegaard, *Journals and Papers*, 2179.